

**BÜYÜK SIFIRLAMA: COVID-19 SONRASI KAPİTALİZM
YENİLENEREK YOLUNA DEVAM EDEBİLECEK Mİ?**Elif NUROĞLU¹Hüseyin Hayri NUROĞLU²**Öz**

Büyük Sıfırlama Covid-19 salgını sonrasında dünya ekonomisini yeniden inşa etme ve kapitalizmi yeniden tasarlama ana fikri etrafında şekillenmektedir. Büyük Sıfırlama yedi ana başlık altında açıklanır. Bunlar; dördüncü sanayi devriminden faydalanma, bölgesel kalkınmayı güçlendirme, küresel işbirliğini canlandırma, sürdürülebilir iş modelleri geliştirme, çevrenin sağlığını iyileştirme, sosyal sözleşmeleri, beceri ve işleri yeniden tasarlama ve ekonomik toparlanmanın şekillendirilmesidir. Büyük Sıfırlama konusunda yapılan açıklamalar genel olarak bu fikri meşrulaştırmaya yoğunlaşmaktadır, ancak bu sıfırlamanın nasıl yapılacağı konusunda net bir yol haritası henüz yayınlanmamıştır. Bu makalede büyük sıfırlamanın bileşenleri incelenecek; makro, mikro ve bireysel sıfırlama açıklanacaktır. Ayrıca erdemli bir kapitalizm türü olarak sunulan paydaş kapitalizminin büyük sıfırlamadaki yeri incelenecek ve büyük sıfırlamaya getirilen eleştiriler değerlendirilecektir. Görüldüğü kadarıyla bu sıfırlama bir kapatıp açma veya yeniden başlatma değildir. Büyük Sıfırlama Covid-19 krizi sırasında yaşanan köklü değişikliklerin tutumlarda, kurumlarda ve tüm ekonomik sistemde ortaya çıkaracağı değişimi anlama ve bu değişimi yönetme çabasıdır.

Anahtar Kelimeler: Büyük Sıfırlama, Paydaş Kapitalizmi, 4. Sanayi Devrimi, Covid-19

**THE BIG RESET: WILL CAPITALISM BE RENEWED AFTER
COVID-19 AND CONTINUE ON ITS WAY?****Abstract**

The Great Reset is shaped around the main idea of rebuilding the world economy and redesigning capitalism after the Covid-19 outbreak. The Big Reset is explained under seven main headings. These are; harnessing the fourth industrial revolution, strengthening regional development, revitalizing global cooperation, developing sustainable business models, restoring the health of the environment, redesigning social contracts, skills and jobs, and shaping the economic recovery. Explanations on the Big Reset generally concentrate on legitimizing this idea, but a clear roadmap on how to carry out this reset has not yet been published. This article will examine the components of the big reset; and the reset in macro, micro and individual levels will be explained. In addition, the place of stakeholder capitalism, presented as a virtuous type of capitalism, in the big reset will be examined and the criticisms brought to the big reset will be evaluated. As it turns out, this reset is not a turn-off or restart. The Great Reset is an effort to understand and manage the change in attitudes, institutions and the entire economic system caused by the radical changes experienced during the Covid-19 crisis.

Keywords: The Great Reset, Stakeholder Capitalism, 4th Industrial Revolution, Covid-19

¹ Prof. Dr., Türk-Alman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, nuroglu@tau.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1491-4722

² Arş. Gör., Dr., Türk-Alman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, h.nuroglu@tau.edu.tr, orcid.org/0000-0002-6254-7349

Extended Abstract

Aim: The purpose of this article is to critically evaluate the idea of the Great Reset and its pillars. In the second part of the article, the literature about the big reset is examined, in the third part, seven main elements and subheadings of the big reset are presented, the stakeholder capitalism which proposed as a virtuous type of capitalism is explained, the macro, micro and individual reset concepts are explained. Then, the criticisms raised to the idea of the big reset are presented and the article is concluded by evaluating the idea of big reset.

Methods: The concept of the Big Reset, which was the agenda of the Davos Meetings at the beginning of the Covid-19 crisis in the first half of 2020, is shaped around the main idea of rebuilding the world economy and redesigning capitalism after Covid-19 outbreak. The idea of the Great Reset is explained under seven main headings: harnessing the fourth industrial revolution, strengthening regional development, revitalizing global cooperation, developing sustainable business models, restoring the health of the environment, redesigning social contracts, skills, and jobs, and shaping the economic recovery. Studies on the Big Reset generally concentrate on legitimizing this idea, but it seems that there is no clear road map on how to realize this reset. This article will examine three components of the big reset which is planned to be realized in macro, micro and individual levels. Moreover, the article will discuss stakeholder capitalism and evaluate the criticisms raised to this idea. It appears that this reset is not a turn-off or restart, but an effort to understand and manage the change that will result in attitudes, institutions, and the whole operations of the economy in the post-Covid-19 world.

In the course of Covid-19 crisis, the minimum state principle of neoclassical economics has been replaced by a state that intervenes more in the markets, and this state has turned into a smart state with digital transformation which can control many aspects of our lives. Since the Great Reset was planned in conjunction with the 4th Industrial Revolution, the probability of states to eventually transform into a technocratic state are very strong. On the other hand, retreating from globalization after 2008 crisis and as a consequence of trade wars pushed the countries around the world to regionalization. With the closing of borders during the pandemic, supply chains were disrupted, and this strengthened the regionalization trends. It seems unlikely that these trends will again reverse, therefore global leaders are particularly striving to keep global trade and capital flows unharmed.

The Great Reset in the macro field has been examined under economic, social, geopolitical, environmental, and technological reset subheadings. Micro reset does not mean that everything in business and industry is re-designed from scratch. According to the idea of micro reset, gaining the ability to adapt to changing conditions is a necessity for survival in the new world where business practices and challenges are different. Under the heading of individual reset, the issue of self-sufficiency, redefining priorities, prioritizing mental health, redefining the concept of being a human and changed consumption habits are discussed.

Findings: Those who came up with the idea of the Great Reset have so far provided an assessment of the current situation in the world after Covid-19 crisis and informed the world about the entire changes in the macro, micro and individual sphere. As it appears, this reset is not a turn-off or restart, but a warning to understand the new world after Covid-19 and to take the necessary actions accordingly. The Great Reset is also an effort to manage this inevitable change. The transformation map, which includes 7 main elements and 51 sub-components, published by the World Economic Forum on how to realize the Great Reset, for which no roadmap has been announced yet, is to a large extent guiding. The idea of the Big Reset coincides with the 4th Industrial Revolution and the green deal, and these three includes elements that complement each other.

Industry 4.0 is included in the Great Reset transformation map under two separate subheadings: Harnessing the Fourth Industrial Revolution and Redefining Social Contracts, Skills and Jobs. With the radical changes in production, some professions will disappear and many new professions will emerge. As a result, some of existing skills will not be needed anymore and the need for new skills will increase, therefore the employee-employer relationship must be redefined.

Conclusion: The Covid-19 outbreak and its aftermath have brought to light the main points that institutional economists criticized the market economy. According to institutional economists the deficiencies in economic life could not be coped with without government intervention. In the course of Covid-19 crisis, income distribution became even more unfair, therefore reforms to ensure the justice in the income distribution in societies should be carried out in the very near future. The institutional economics, which have historically contributed to the mainstream economics in integrating concepts such as environment, trade unions, improvement of working conditions, contracts, and transaction costs into the economic analysis, came back to the agenda of policy makers in this crisis period.

The idea of "stakeholder capitalism", which was put forward by Klaus Schwab in 1971 for the first time but could not hold on to Milton Friedman's shareholder capitalism, was taken back from the dusty shelves in 2019 and started to be used as one of the main backbones in the realization of the Big Reset. To conclude, although the Big Reset design is presented in a very nice packaging, suggesting a fair, sustainable, inclusive, and greener world, attempts by the executives of the current system to design and to control the new world order are the main factors which raise concerns about the goodwill of the Big Reset. It seems that the executives of the current system are not satisfied with the results of neoliberal policies they strictly have followed in the last four decades.

1. Giriş

2020 yılı Mayıs ayında Galler Prensi Prens Charles ve Dünya Ekonomik Forumu Başkanı Klaus Schwab tarafından ortaya atılan “*Büyük Sıfırlama (Great Reset)*” kavramı, 2021 yılı ocak ayında yapılan Sanal Davos toplantısının ana teması oldu. Büyük Sıfırlama fikrini ortaya atanlara göre dünya 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran’dan sonraki en büyük krizi şu an Covid-19 sebebiyle yaşamaktadır. Covid-19’un ekonomik büyüme, kamu borcu, istihdam ve insan refahı üzerinde çok ciddi ve uzun vadeli etkileri olacaktır. Schwab’a göre Covid-19’un yol açtığı bu durum bir fırsat penceresi olarak görülmeli ve pandemi esnasında ülkelerin bazı alanlarda gösterdiği birlikte çalışma ve yardımlaşma performansı bundan sonraki ekonomik düzenin de belirleyici bir özelliği olmalıdır. Kapitalizmin ana söylemleri olan serbest piyasa, serbest ticaret ve rekabetçilik 1950lerden bugüne kadar dünyaya çok şey kazandırmıştır. Ekonomik göstergeler tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar iyileşmiştir. Ancak bu büyüme artık sona gelmiş ve Covid-19 ile birlikte kapitalizmin yarattığı gelir adaletsizliği, çevre sorunları ve ekonomik sıkıntılar gittikçe artmış, yani kapitalizme yeni bir sıfırlama yapma vakti gelmiştir (Schwab, 2020a). Schwab’a göre Covid-19 sürecinde daha etkin olan ve güçlenen devlet aracılığı ile kapitalizmin dönüştürülmesi mümkündür. Daha yaşanılabilir bir dünya için eğitimden sosyal sözleşmelere ve çalışma koşullarına kadar toplum ve ekonomilerin aksayan tüm yönlerini yenilemek ve dönüştürmek, ayrıca bu amaç doğrultusunda birlikte ve hızlı hareket etmek gerekmektedir. Kısacası, büyük sıfırlama yepyeni bir sisteme geçmek değil, kapitalizmin yeniden kurgulanması ve aksayan yönlerinin değiştirilmesi olarak ifade edilmektedir.

Büyük Sıfırlama fikri dördüncü sanayi devriminden faydalanma, bölgesel kalkınmayı güçlendirme, küresel işbirliğini canlandırma, sürdürülebilir iş modelleri geliştirme, çevrenin sağlığını iyileştirme, sosyal sözleşmeleri, beceri ve işleri yeniden tasarlama ve ekonomik toparlanmanın şekillendirilmesi olarak yedi ana başlık altında açıklanmaktadır (Dünya Ekonomik Forumu, 2020a). Schwab ve Malleret (2020) büyük sıfırlamanın dönüşüm haritasında yer alan bu yedi başlığı makro, mikro ve bireysel anlamda sıfırlama olarak üç bölümde ele alır.

Bu çalışmanın amacı Büyük Sıfırlama düşüncesini ve bu düşüncenin sacayaklarını eleştirel bir gözle değerlendirmektir. Makalenin ikinci bölümünde büyük sıfırlama hakkındaki literatür incelenecek, üçüncü bölümde büyük sıfırlamanın yedi ana unsuru ve alt başlıkları sunulacak, erdemli bir kapitalizm türü olarak sunulan paydaş kapitalizmi açıklanacak, makro, mikro ve bireysel sıfırlama kavramları aydınlatılacaktır. Üçüncü bölümün son kısmında büyük sıfırlama fikrine getirilen eleştiriler ortaya konulacak ve dördüncü bölümde büyük sıfırlama fikri değerlendirilerek makale sonlandırılacaktır.

2. Literatür Araştırması

Bocutoğlu (2012: 228)’na göre 19. yüzyılın sonlarında ana akım iktisadın minimum devlet müdahalesinin maksimum sosyal refah yaratacağı tezi çökmüş ve ilerleyen zamanlarda toplumun radikal bir şekilde yeniden inşasını savunan Kurumsal İktisat okulu ortaya çıkmıştır. Kurumsal iktisatçılar ana fikir olarak

iktisadi hayattaki yetersizliklerin ancak hükümet müdahalesi ile üstesinden gelineceğine inanırlar. Kapitalizmin keskin uçlarını törpüleyen kurumsal iktisatçıların etkisi ile çevre koruması, sendikalar, sosyal hakların ve çalışma koşullarının güvence altına alınması gibi konular ana akım iktisadın ajandasına girebilmiştir. Kurumsal iktisatçılardan Mitchell'e göre kriz ve depresyonların sık sık tekrar etmesi piyasa mekanizmasının işleyişinde bir sorun olduğunun açık bir göstergesidir (Bocutoğlu, 2012: 242). Kurumsal iktisata göre devlet egemen sınıfların çıkarlarını koruyan bir araç değil, toplumsal çelişkileri uzlaşmaya dönüştürebilecek yegâne meşru araçtır. Kurumsal iktisat, toplumsal sınıflar arasındaki çıkar çatışmalarının nasıl çözümleneceği ile ilgilenir ve bu çatışmaların çözümünde devletin önemli bir yeri olduğunu savunur (Bayramoğlu, 2011: 105).

Covid-19 salgını ve akabinde dünyanın içine düştüğü ekonomik ve sosyal kriz dünyadaki sağlık hizmetleri, sosyal koruma, eğitim, değer zincirleri, üretim ağları, finansal piyasalar, toplu taşıma sistemleri ve ekosistemlerin savunmasızlığını çok açık bir şekilde gözler önüne sermiştir. Covid-19 salgınının insani, sosyal ve ekonomik etkileri sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada şimdiye kadar kaydedilen ilerlemeyi tersine çevirme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle dünya genelinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumlu bir şekilde krizden toparlanmak, ekonomik, sosyal ve çevresel politika hedeflerini yönetmek için topluca eyleme geçmek önerilmektedir (OECD, 2020: 3). Sağlık krizi ve ekonomik krize verilen kısa vadeli tepkilerin ötesinde, Covid-19 devletlere yeni bir politika rotası çizmek ve dayanıklı ve sürdürülebilir ekonomilere ve toplumlara dönüşümü yönlendirmek için benzeri görülmemiş bir fırsat penceresi sunmaktadır (OECD, 2020: 21). Bu bakımdan Covid-19 salgını kurumsal iktisatçıların piyasa ekonomisinde gördüğü aksaklıkları tekrar gözler önüne seren bir deney ortamı sunmuştur.

Diğer yandan Covid-19 salgını ve akabinde yaşananlar insanların yaşam biçimlerinde ne kadar hızlı radikal değişiklikler yapabileceğini göstermiş, şirketleri ve kişileri uzun bir süredir olmazsa olmaz gibi görülen hava yolculukları ve ofiste çalışma gibi uygulamaları terk etmeye zorlamıştır (Schwab, 2020b). Bununla birlikte neoklasik öğretilerde minimum rol oynaması beklenen devletin rolü değişmek zorunda kalmış; daha çok kontrol eden ve önlem alan, gerektiğinde piyasaya müdahale eden, sadece büyük değil, aynı zamanda akıllı ve girişimci bir devlet ortaya çıkmıştır (Mazzucato, 2020). Soyyiğit ve Eren (2021) koronavirüs salgınının serbest girişime dayalı ekonomik sistemin hem zayıflıklarını ortaya koyduğunu hem de mevcut ekonomik sistemin krize karşılık veremediğini belirtir. Yazarlar kapitalizmin geleceğine yönelik yapılan değerlendirmede pandemi sonrasında devlet kapitalizminin yükselişe geçeceğini tespit etmişlerdir. Çolak (2018: 18)'a göre her kriz sonrasında devletin rolünü tartışmak ve kapitalizme yeni bir ayar verme çabaları bir alışkanlık olmuştur. Örneğin 2012 yılında 'Kapitalizmin Krizi' başlıklı haberler önde gelen pek çok ekonomi dergisinde tartışılmış ve Dünya Ekonomik Forumu'na da tartışılmıştır.

Sanayi devrimi ile birlikte dünyada üretim artmış, bununla birlikte çevre kirlenmiş ve iklim sorunları ortaya çıkmış, üretimden elde edilen gelir adaletsiz bir şekilde dağıtılarak zengin ile fakir arasındaki uçurum her geçen gün açılmıştır

(Derviş, 2007: 3). Ancak bu tablodan şimdiye kadar fayda sağlayan küresel şirketler ve yüksek gelirli ülke yöneticileri 2008 krizinden itibaren dünyanın durumunun kötüleştiğinden şikâyet eden bir pozisyon almışlardır. Bu noktada Schwab ve Kroos tarafından 1971 yılında ortaya atılan (Schwab ve Kroos, 1971: 20), 2019 yılında Davos'ta gündeme getirilen ve Schwab ve Vanham (2021) tarafından teorik alt yapısı doldurulan paydaş kapitalizmi kavramı büyük sıfırlamanın nasıl yapılacağı konusunda fikir vermektedir. Paydaş kapitalizmine göre şirketler bir yandan kendi kârlarını maksimize ederken, diğer yandan da uzun vadeli düşünerek tüm paydaşlar için en iyi olan kararları vermek zorundadır. Hissedar kapitalizmde olduğu gibi üretimdeki tek amaç kârı artırmak değil, yeri geldiğinde kârı düşürme pahasına gelir dağılımında adaletsizliğe yol açmamak, çevreyi korumak ve daha pahalı olmasına rağmen yeşil teknolojiler kullanmaktır. Bu durumu Eğilmez (2021) daha hırssız ve daha ılımlı büyüme olarak tarif etmektedir.

Covid-19 süreci kendi kendini yönetmesi ve sorunlarını kendi içinde çözmesi beklenen piyasaların devlet müdahalesi olmadan sağlık ve salgınla ilgili problemleri çözmede çok başarısız olduğunu göstermiş ve 1980'lerden günümüze kadar minimum devlet anlayışını savunan neoliberal iktisada büyük bir darbe vurmuştur. Adam Smith'in görünmez eli pandemi sürecinde yaraları sarmamış, bu nedenle neoklasik teoriye göre minimum düzeyde kalması istenen devlet bu süreçte büyümüş, akıllanmış (smart government – Mazzucato, 2020) ve hatta özel sektörle işbirliği yapan girişimci bir devlet olmuştur. Dünya Ekonomik Forumu'nun kurucu Başkanı olan ve elli yılı aşkın süredir başkanlığını yapan Klaus Schwab, bugüne kadar savunduğu neoliberalizmden komünist bir süper dadı devlete geçiş yapmıştır. Bu devlet düzeninde yurttaşlar tamamen şeffaf bir şekilde bilgilerini devlet ile paylaşacak ve Çin modeli bir biyometrik-teknokrat bir gözetim devleti kurulacaktır (Velazques, 2020).

3. Büyük Sıfırlamanın Bileşenleri

Schwab (2020b)'a göre Büyük Sıfırlamanın üç ana bileşeni vardır. Birinci bileşene göre pazarı daha adil sonuçlara yönlendirmek amacıyla hükümetler koordinasyonu iyileştirmeli, ticari düzenlemeler geliştirmeli ve "*paydaşlar ekonomisi*" için uygun koşullar yaratmalıdır. Ayrıca hükümetler, daha adil sonuçları teşvik eden ve şimdiye kadar gecikmiş olan reformları uygulamalıdır. Ülkeye bağlı olarak değişecek olan bu reformlar servet vergilerindeki değişiklikleri, fosil yakıt sübvansiyonlarının geri çekilmesini, fikri mülkiyet, ticaret ve rekabeti düzenleyen yeni kuralları içermektedir.

Büyük Sıfırlamanın ikinci bileşeni, yatırımların eşitlik ve sürdürülebilirlik hedeflerini de desteklemesini sağlamaktır. Bu noktada birçok hükümetin uyguladığı büyük ölçekli Covid-19 kurtarma paketleri de bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Avrupa Komisyonu, Covid-19 için 750 milyar Avro tutarında bir kurtarma fonu planı açıklamış; ABD, Çin ve Japonya'nın da iddialı ekonomik canlandırma planları olduğu görülmüştür. Bütün bu fonlar hem Covid-19'un olumsuz ekonomik etkilerinden korunmak hem de yeşil çevre, eşitlik ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için kullanılmalıdır. Schwab (2020b) bu

Şekil 1, Büyük Sıfırlamayı yedi ana unsur ile açıklayan ve her bir unsur için alt bileşenleri gösteren bir dönüşüm haritasıdır (Dünya Ekonomik Forumu Stratejik Zekâ, 2020). Şekil 1'e göre büyük sıfırlamanın ana unsurları iktisadi iyileştirmeyi şekillendirme, dördüncü sanayi devriminin kazanımlarından faydalanma, bölgesel kalkınmayı güçlendirme, küresel işbirliğini canlandırma, sürdürülebilir iş modelleri geliştirme, doğanın sağlığını geri getirme ve sosyal sözleşmeler, beceri ve meslekleri yeniden tasarlamadır. Birbiri ile çok ilintili olan ve birden çok başlık altında dikkate alınması gereken alt bileşenleri detaylı bir şekilde açıklayan bu dönüşüm haritası henüz bir yol haritası bulunmayan büyük sıfırlamanın nasıl gerçekleşeceği konusunda fikir vermektedir. Dünya Ekonomik Forumu'nun "Stratejik Zekâ Birimi" sadece büyük sıfırlama konusunda değil, 250'nin üzerinde konu ve dünyadaki pek çok ülke hakkında bu tarz dönüşüm haritaları hazırlamıştır.

3.1. Daha Erdemli Bir Kapitalizm: Paydaş Kapitalizmi

Kapitalizm bugüne dek ya devlet kapitalizmi ya da Milton Friedman (1971)'a dayandırılan hissedar kapitalizmi şeklinde vücut bulmuştu. Schwab (2019) kâr odaklı olan, istediği kadar çevreyi kirleten ve sadece üretimi artırmaya odaklı bir kapitalizm yerine insana, ilerlemeye ve gezegenimize faydalı olacak bir kapitalizm türü olan paydaş kapitalizmini önermektedir. Paydaş kapitalizmi anlayışına göre gelir dağılımı eşitsizliği ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca, büyük şirketlerin sahip olduğu tekeli piyasa gücünün olumsuz etkileri azaltılmalıdır. Son olarak, çevreyi ve birçok kişinin hayatını olumsuz etkileyen doğal kaynakların sömürsü sona ermelidir. Paydaş kapitalizminde ekonomi ve toplumdaki tüm paydaşların menfaatleri dikkate alınır, şirketler kısa vadeli kârlardan daha fazlası için optimizasyon yapar ve hükümetler fırsat eşitliğinin, rekabetin, sistemin sürdürülebilirliği ve kapsayıcılığının koruyucusudur.

Tablo 1 kapitalizm türleri arasındaki farklılıkları göstermektedir. Buna göre devlet kapitalizminde asıl paydaş devlettir. Ekonomiyi devlet yönlendirir ve gerektiğinde müdahale eder. Devletin öncelikleri şirketler ve ekonomideki diğer aktörlerden önce gelir. Hissedar kapitalizminde asıl paydaş şirket ve hissedarlardır. Şirketlerin varlık sebebi kârı artırmaktır. Milton Friedman (1970:1)'a göre işletmenin sosyal vicdanı olması gerektiğini söyleyen ve işletmelere istihdam sağlama, ayrımcılığı ortadan kaldırma ve kirliliği önleme gibi sorumluluklar yüklemek isteyenler saf ve katıksız bir sosyalizmi dayatmaktadırlar. Friedman'a göre sosyal sorumluluklar işletmelere değil sadece insanlara yüklenebilir. Eğer işletmelere bir sosyal sorumluluk yüklenecekse bu da şudur: oyunun kuralları içinde kalarak kaynakları kullanmak ve kâr artırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmak, yani aldatmadan ve dolandırıcılık yapmadan serbest rekabete girmektir (Friedman, 2002: 133).

Hissedar kapitalizminin tam karşısında konumlanan paydaş kapitalizminde hedef insanların ve gezegenin refahını artırmaktır. Bu kapitalizm türünde şirketler uzun vadeli değer üretimine ve çevresel, toplumsal ve yönetişimsel değerlere (ESGs) odaklanmalıdır. Bu kapitalizm anlayışı 1971 yılında Schwab ve Kroos (1971: 20-21) tarafından ortaya atılmış ve Şekil 2'de görüldüğü gibi

tanımlanmıştır. Ancak o zaman bu yapı ‘*makine mühendisliği şirketi*’ olarak tanımlanmış ve ‘*paydaş kapitalizmi*’ olarak adlandırılmamıştır. Bu yapıda tüm paydaşlar bir performans topluluğunun parçası olduğunun bilincindedir ve beklentileri işletme ve diğer paydaşların beklentileri ile uyum içinde olduğu sürece makul ölçüde karşılanacaktır. Her ne kadar paydaş kapitalizminin tohumu 1971 yılında atılsa da o zamanlar çok güçlü bir akım olan Milton Friedman’ın ‘*işletmenin tek işi iştir*’ doktrini karşısında pek dikkat çekmemiştir. Kavram aradan 50 yıl geçtikten sonra Davos ajandasına alınmış ve şu an popüler bir fikir haline gelmiştir.

Tablo 1: Kapitalizm Türleri

Kapitalizm Türü	Devlet Kapitalizmi	Hissedar Kapitalizmi	Paydaş Kapitalizmi
Asıl Paydaş	Devlet	Şirketler	Tüm Paydaşlar
Temel Özellikler	Ekonomiyi devlet yönlendirir, gerektiğinde müdahale edebilir.	Şirketlerin sorumluluğu kârı artırmaktır.	Toplumun hedefi insanların ve gezegenin refahını artırmaktır.
Şirketler İçin Anlamı	Devletlerin öncelikleri şirketlerden önce gelir.	Kısa dönem kâr maksimizasyonu	Uzun vadeli değer üretimine ve çevre, toplumsal ve yönetsimsel değerlere odaklanmak.
Fikri Ortaya Atan / Savunucu		Milton Friedman, 1971	Klaus Schwab ve Hein Kroos, 1971; Davos Manifesto 1973

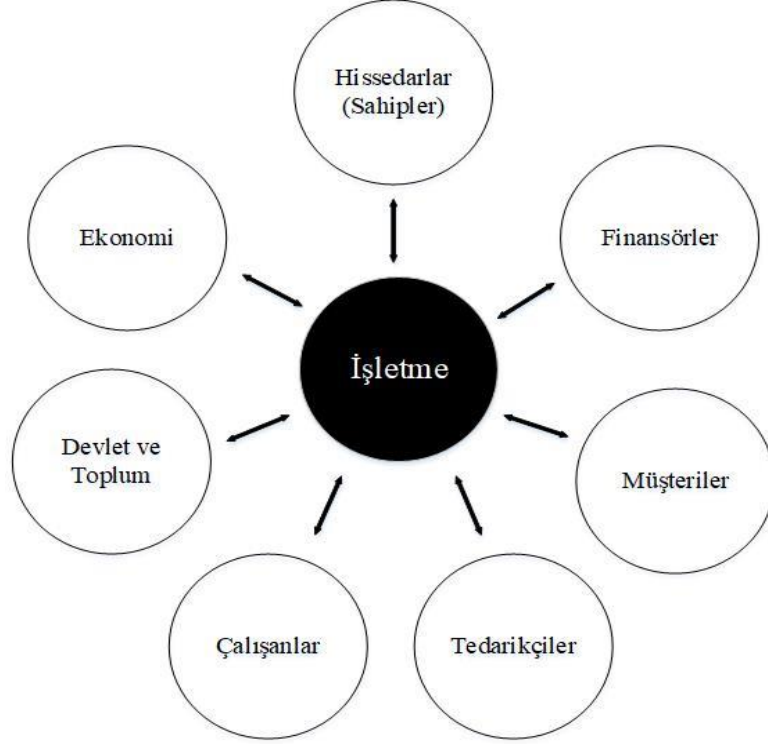
Kaynak: Dünya Ekonomik Forumu, 2020

Paydaş kapitalizmi fikri büyük sınırlama ile birleştiğinde bu sınırlamanın nasıl ve neden olması gerektiği sorusuna kısmen cevap verebilir. Büyük Sınırlama tasarımcılarına göre küresel liderler, şirketler ve uluslararası kurumlar çok iyi niyetli bir şekilde dünyadaki yaşam koşullarını iyileştirmek için çaba harcamaktadır. Son 40-50 yıldır meyvelerini topladıkları neoliberal iktisadi anlayışın istenilen sonucu vermediği, yanlış bir yol olduğu kanıtlanmıştır. Bu nedenle artık şimdiye kadar savunulan büyüme modelinden ve ‘*büyüme tiranlığından*’ (Schwab ve Malleret, 2020: 28) vazgeçilmesi ve bundan böyle devletin piyasanın işleyişini serbest bırakmaması gerekmektedir. Daha erdemli bir kapitalizm, paydaşları da planlara dâhil ederek mümkün olacaktır.

Ulagay (2021)’a göre paydaş kapitalizmi şirketlerin kâr hedefi dışında başka hiçbir hedefi olmaması gerektiğini savunan neoliberal anlayışın miadını doldurduğunu ileri sürmekte ve şirketin bütün paydaşlarına yarar sağlayan farklı bir anlayış olarak ortaya çıkmaktadır. Bahsi geçen paydaşlar şirket çalışanları, tedarikçiler, müşteriler, şirketin içinde bulunduğu ortam, ülke ve hatta gezegendir. Bu paydaşların geleceği hesaba katılarak şirketler yönetilmeli ve yatırımlar da bu anlayışla yapılmalıdır. Bu kapsamda Dünya Ekonomik Forumu öncülüğünde paydaş kapitalizmi ölçeği geliştirilmiştir (Dünya Ekonomik Forumu, 2020b). Yakın gelecekte şirketlerin hem potansiyel yatırımcılar hem de müşteriler

tarafından bu ölçütlere göre değerlendirilmesi planlanmaktadır. Böylece doğaya saygılı olmayan, paydaşlarını önemsemeyen, ücret ve terfi politikasında ayrımcılık yapan şirketlerin bir şekilde paydaşları tarafından kontrol edilmesi ve gerektiğinde piyasa tarafından cezalandırılması gerçekleşecektir.

Şekil 2: Paydaşlarının Merkez Noktasındaki Şirket

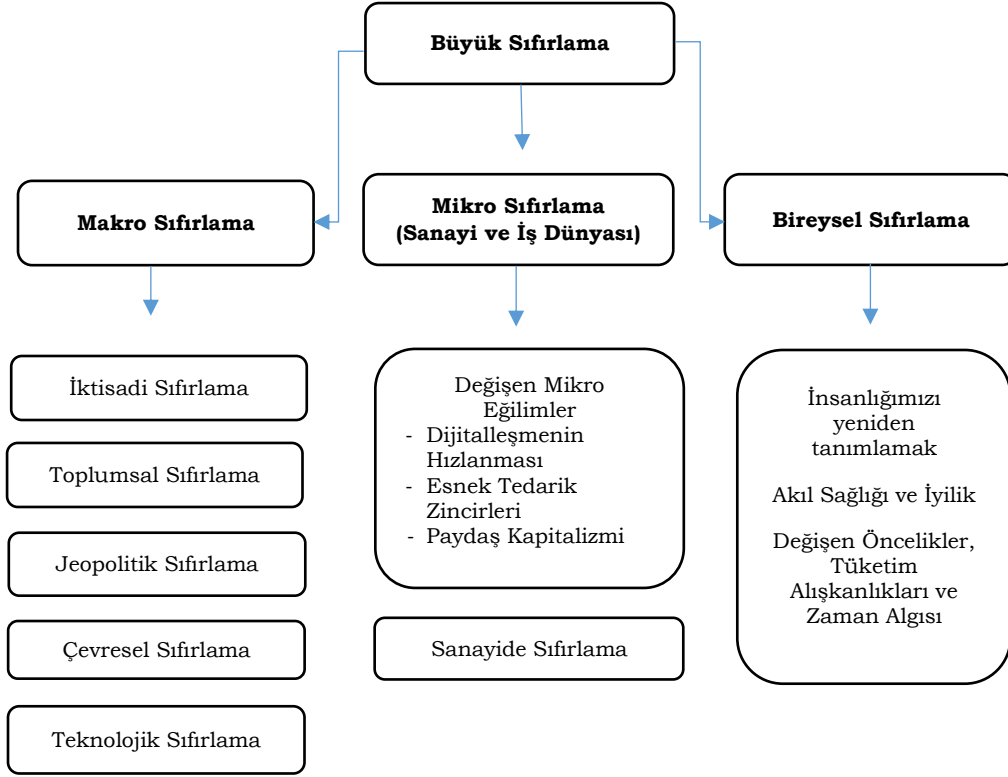

Kaynak: Schwab ve Kroos (1971: 20)

3.2. Makro, Mikro ve Bireysel Alanda Büyük Sıfırlama

Koronavirüs salgını sonrasında insanlığın eski duruma dönmekten ziyade yeni bir normal ile hayata devam edeceğini öngören Schwab ve Malleret (2020: 8) Büyük Sıfırlama fikri ile her şeyin tamamen değişmesini değil hâlihazırda başlamış olan pek çok köklü değişimin hızlanmasını kastedmekte ve bu değişimi üç ana başlık altında açıklamaktadır. Bunlar makro sıfırlama, mikro sıfırlama ve bireysel alandaki sıfırlamadır (Şekil 3).

Şekil 3: Büyük Sıfırlamanın Kavramsal Haritası

Kaynak: Schwab ve Malleret (2020)'den faydalanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

3.2.1. Makro Sıfırlama

Makro sıfırlama iktisadi, toplumsal, jeopolitik, çevresel ve teknolojik sıfırlama alt başlıklarında incelenmiştir. Jorda vd. (2020:2)'ne göre sermaye savaşlarda yok edilir, ancak salgınlarda yok olmaz, bunun yerine salgınlarda işgücü kıtlığı ve ihtiyati tasarruflar söz konusu olur. Pandemiler ülkelerin ekonomisi ve sosyal yapısı açısından sıfırlayıcı bir fonksiyon üstlenebilir (Schwab ve Malleret, 2020: 20).

Covid-19 tarihte daha önce görülen salgınlarda olduğu gibi yüksek sayıda ölümlere sebep olmamış ve ölenlerin görece yaşlı nüfus olması işgücünde ciddi bir azalma ortaya çıkarmamıştır. Ayrıca otomasyon teknolojilerindeki gelişmeler işgücündeki azalmayı telafi edecek nitelikte olduğu için Covid-19'un ekonomilere yapacağı etki şimdiye kadarki salgınlardan farklı olacaktır. Günümüzde hizmetler sektörü ekonomik aktivitenin çok büyük bir kısmını kapsamakta ve pandemi en çok hizmetler sektörünü etkilemektedir. Özellikle seyahat, otelcilik, spor, eğlence ve turizm sektörlerinin geleceği pandeminin gidişatına bağlı olarak değişecek, bu sektörlerde hem işsizlik hem de bunu takip eden iflaslar toplumlarda kötü etkiler bırakacaktır (Schwab ve Malleret, 2020: 24). İnsanların salgından dolayı

çalışmaması ve sosyal mesafe kurallarından dolayı işgücünün robotlar ve akıllı makineler ile ikame edilmesi sonucunda dijitalleşme ivme kazanacaktır.

Ekonomilerin küçülme tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı bir ortamda küresel liderlerin ve Dünya Ekonomik Forumu'nun yeni bir büyüme stratejisi geliştirme çabası sürdürülebilirlik fikirleri ile harmanlanmakta ve bunlara ayrıca paydaş kapitalizminde vurgulanan 3 hedef (çevresel, toplumsal ve yönetişimsel amaçlar) eklenmektedir. Söz konusu yeni büyüme stratejisi Avrupa Birliği'nde Yeşil Mutabakat, ABD'de Yeni Yeşil Mutabakat ve Çin'de Yeşil Enerji Devrimi isimleri ile anılmaktadır (Nuroğlu, 2021).

Mutlak büyümeye odaklanan neoklasik iktisat modelinin savunucusu olan IMF, OECD, Dünya Bankası ve Dünya Ekonomik Forumu gibi küresel kurumlar, Covid-19 sonrasında GSYİH'nın iktisadi durumun iyi bir göstergesi olmadığını iddia etmeye başlamıştır. Bu eleştirilere göre yaratılan değer kadar bu değer nasıl paylaşıldığı da önemlidir ve GSYİH hayat kalitesini ölçmek için gittikçe daha az yararlı ve sorgulanması gereken bir ölçüt olmuştur (Schwab and Malleret, 2020: 27).

Gelir adaletsizliği ve krizler üreten neoliberal politikalar Washington Uzlaşısı ile uygulanmaya başlanmış ve yaşanan 2008 küresel krizi de bu uzlaşının bir sonucu olmuştur. Bu nedenle Covid-19 sonrasında yapılması planlanan sermaye kökenli düzenlemelerin dünyadaki aksaklıkları gidereceğine karşı büyük bir şüphe vardır. Eğer kapitalizme yeni bir yön verilecekse '*ne pahasına olursa olsun büyümek*' hırsından vazgeçilerek, çevre dostu ve ılımlı bir büyüme modeli geliştirilmelidir. 1950'li yıllardan itibaren büyüme hırsı dünya ekonomilerinin potansiyelin üzerinde büyümesine sebep olmuş ve neticede uzun süreli enflasyon, finansal kriz ve resesyonlar yaşanmıştır. Diğer yandan potansiyelin üzerinde gerçekleşen büyüme gelir dağılımında adaletsizlik ve çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Eğilmez, 2021). Scwab ve Malleret (2020: 28)'in 'Büyüme Tiranlığı' olarak adlandırdıkları bu durumun sona erip ermeyeceği şu an bilinmese de Covid-19 sürecinde mutluluğun kişi başına düşen milli gelirden ziyade sağlık hizmetlerine erişim ve sağlam bir sosyal yapıda olduğu görülmüştür. Bunlarla birlikte çevreye saygı, sorumlu tüketim, empati ve cömertlik gibi kavramların da yeni sosyal normlarda belirleyici olması beklenmektedir.

Ancak büyümeye karşı olan bu yeni yaklaşım sadece Covid-19 etkisi olarak görülmemelidir. 1970'lerden bu yana yüksek gelirli ülkelerde verimlilik artışında düşme görülmektedir (Scwab ve Malleret, 2020: 28) ve üretim odaklı büyüme modeli Dördüncü Sanayi Devrimi ile birlikte güç kaybetmeye başlamıştır (Hallward-Driemeier ve Nayyar, 2018: 213). Dünyada yaşanan bu gelişmeler Dünya Ekonomik Forumu ve küresel liderlerin yüksek oranlı büyümeden neden vazgeçtiğini açıklamaktadır. Esasen yüksek gelirli ülkelerin rekabet avantajını kaybettikleri alanları yeni bir avantaj yaratarak ikame etme çabaları yeni değildir. Fiyat ve ücret bakımından rekabet avantajına sahip olmayan Almanya'nın insan gücünü teknoloji ile ikame etmek için 4. Sanayi Devrimini yaratması ve Avrupalı devletlerin yeşil mutabakat ile birlikte düşük emisyonlu üretimden avantaj sağlama projeleri de büyük sıfırlama ile pek çok ortak nokta barındırmaktadır.

Makro sınırlamada devlete biçilen görevler şimdiye kadar serbest piyasa ekonomisini savunan neoklasik iktisadın oldukça dışına çıkmaktadır. Bu bağlamda sadece kuralları koyan ve piyasanın işleyişini düzenleyen bir devlet değil, kamu sektörünü inovasyon ve yaratıcılığı geliştirmek için kullanan büyük, akıllı ve girişimci bir devlet öngörülmektedir (Mazzucato, 2020). Bunlara ek olarak Schwab ve Malleret (2020: 30), gelecekte hükümetlerin, altyapı veya yeşil yatırım fonu gibi büyük kamu projelerini finanse etmek için merkez bankaları üzerindeki etkisini kullanmaya çalışacağını söylemektedir. Bu bağlamda güçlenen ve manevra alanı genişleyen devlet Merkez Bankası bağımsızlığını da ele geçirecektir.

Pandemi sürecinde hem zengin hem de fakir ülkelerde pek çok kurumun kendisinden beklenen performansı gösterememesinden hareketle (Deutsche Welle, 2021; Reimer, 2021) toplumsal hayatta da değişimler görülmektedir. Pandemi beyaz yakalı ve mavi yakalı çalışanlar arasındaki ayrımı ve eşitsizliği tekrar gözler önüne sermiş, evden çalışması mümkün olmayan kesimler toplumdaki fonksiyonlarını yerine getirebilmek ve işsiz kalmamak için en ön saflarda çalışmaya devam etmiş, ancak bu esnada evde olan çocuklarının bakımı konusunda bile sıkıntı çekmiştir. Bu süreçte işlerini kaybeden ve geçim sıkıntısı çekenler veya sistemik ayrımcılığa maruz kalanların toplumsal huzursuzluğu tetikleme ve post-covid dünyada gerginliklerin artması beklenebilir. Bu nedenle Schwab ve Malleret, 2020: 38) hükümetler ve işletmelerin doğru politikalar güderek yükselmesi muhtemel olan sosyal tansiyonu yönetmesi gerektiğini düşünmektedir.

Son zamanlarda Avrupa ve Orta Asya'da yapılan anketler fırsat eşitsizliğine dair artan endişeleri ortaya koyarken, bazı ülkelerdeki seçim sonuçları seçmenlere radikal çözümler sunan popülist partilerin lehine belirgin bir kayma olduğunu göstermektedir (Maurizio, 2018: 18). Bireylerin, devlet tarafından sağlanan koruma karşılığında özgürlüklerinin bir kısmından vazgeçme anlaşması olarak tanımlanan (Maurizio, 2018: 3) sosyal sözleşmelerin yeniden tanımlanması konusundaki talepler koronavirüs salgını sonrasında çok daha yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. Wistow (2020)'a göre ekonomi piyasalar yerine toplumun çıkarları doğrultusunda çalışacak şekilde yeniden tanımlanmalı, sosyal sözleşme ve kurallar insanlar arası bağları güçlendirmek, fırsat eşitliğini sağlamak ve insanı gerçek potansiyeline ulaştırmak için yeniden düzenlenmelidir. Devletle piyasa, sendikalar, meslekler ve bağımsız sektörün ilişkisini ve etkileşimini yeniden tanımlanma zamanı gelmiştir. Çünkü istihdamda yaşanan problemlerin yarattığı sosyo-ekonomik belirsizlik, işçiler, işverenler ve devlet arasındaki ilişkiyi bozmakta ve bu da insanların kamu kurumlarına olan güvenini zedelemektedir (Roig ve Pewitt, 2021: 3).

Maurizio (2018:18) sosyal sözleşmelerle ilgili olarak ülke bazında değil dünya çapında çözümler bulunması gerektiğini savunmakta ve bunun için iş sözleşmelerinde koruma sağlanması, işgücü piyasasında esnekliğin teşvik edilmesi, sosyal yardım, sosyal sigorta ve temel hizmetlerin kaliteli bir şekilde sağlanmasında evrensel normların belirlenmesini önermektedir. Bu noktada sosyal sözleşmeler yeniden dizayn edilirken son yıllarda aktivizmi çok artan gençler, dezavantajlı gruplar ve şimdiye kadarki adaletsiz dağılımdan olumsuz

etkilenmiş grupların da katılımının sağlanması büyük sıfırlamada önem arz etmektedir (Klaus ve Malleret, 2020: 43).

Son yıllarda karşı karşıya kaldığımız küreselleşmeden ulusal devlete olan geri dönüş ve küresel bir büyük gücün eksikliği dünyada jeopolitik dengeleri değiştirmekte ve ülkelerin kendi içine çekildikleri bir ortam oluşturmaktadır. Küreselleşmenin bölgeselleşmeye evrilmesi salgın öncesinde başlamışken, salgın sırasında tedarik zincirlerinde görülen kırılma ve aksamalar bu eğilimi güçlendirmiştir. ABD'nin daha çok Kanada ve Meksika ile ticaret yapması ve Doğu Asya'da bölge ülkelerinin en çok birbiri ile yaptığı ticaret oranının yıllara göre artış göstermesi bu savı desteklemektedir. Bölgesel olarak kendi kendine yetebilme çabaları önümüzdeki dönemde ulusallaşma ve ticarete açık olma arasındaki gerilimi yükseltecektir. Dünya Ticaret Örgütü ve Dünya Sağlık Örgütü gibi küresel kurumların yeniden fonksiyonel olması sağlanamazsa dünya yakın gelecekte yönetilemez duruma gelebilir (Klaus ve Malleret, 2020: 46-47). Jeopolitik sıfırlamada temel fikir küreselleşmeden bölgeselleşmeye veya ulusallaşmaya geçiş eğiliminin ticaret ve sermaye akımlarına zarar vereceğini öngörerek, bu kaçınılmaz değişimin yönetilmesidir.

Covid-19 sırasında evden çalışmanın yaygınlaşması, eğitimin ve iş toplantılarının çevrimiçi yapılması ve havayolu seyahatlerinin uzun süre ertelenmesi sonucunda iş yaşamında pek çok masraflar azalırken, diğer yandan bu değişikliklerden etkilenen sektörlerdeki şirketler batma noktasına gelmiştir. Çevrimiçi imkânların salgın sonrasında da kullanılması dünyada uzun vadeli bir karbon emisyonu düşüşüne neden olabilir. Ancak pandemi koşullarının geride bırakıldığı ortamda ekonomisi kötüleşen devletler ekonomik toparlanma esnasında üretimin temiz teknolojilerle yapılması hedefini geçici olarak rafa kaldırabilir. Düşen petrol fiyatları hem üretim hem de tüketim alışkanlıklarında karbon-yoğun enerjilerin kullanılmasını tetikleyebilir (Dünya Ekonomi Forumu, 2020a: 8). Bu nedenle ulusal olarak belirlenen emisyon azaltma taahhütlerini gerçekleştirmek ve düşük karbonlu ekonomiye geçiş sağlamak için ekonomik iyileşme ve mali politikaların uygun bir kombinasyonunun yapılması (Dünya Ekonomi Forumu, 2020a: 46) ve AB'de olduğu gibi Covid-19 kurtarma fonlarının çevreyi önceleyen projelere verilmesi (European Commission, 2020: 1) pandemi sonrasında çevre ve iklim konusunda tekrar kötüleşme yaşamamak için gereklidir.

Mekatronik sistemlerin siber-fiziksel sistemlere evrilmesi şeklinde tanımlanan Sanayi Devrimi ilk kez Almanya'da 2011 Hannover fuarında dünyanın gündemine girmiştir (Nuroğlu ve Nuroğlu, 2018a: 330) 4. Sanayi Devriminin üretim ve yaşam biçimlerinde ortaya çıkardığı kazanımlar teknolojik sıfırlamanın temel taşlarından biridir. Özellikle eğitim, iş, eğlence ve ticaret gibi pek çok alanda yaşanan dijital dönüşüm pandemi sayesinde beklenilenden çok daha hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Bir iş toplantısı için yurtdışına uçuş yapmak, otel ücreti, bunun için kaybedilen birkaç gün gibi tüm masraf kalemleri düşünüldüğünde online bir platformda yapılan toplantının çok daha rahat, ucuz ve çevre dostu olduğu açıkça görülebilir (Schwab ve Malleret, 2020: 63).

Pandemi sürecinde zorunluluktan kaynaklanan dijitalleşme devletler ve firmalar tarafından desteklenirse teknolojik anlamda yeni bir sayfa açılacaktır. Dijital dönüşüm kavramının ortaya çıkmasının üzerinden geçen 10 yılda kaydedilen ilerleme, son bir yılda katlanarak artmış, yapay zekâ ve otonom robotlar insan gücünü zorunlu olarak ikame etmeye başlamıştır (Samuels, 2020). Bu durum yakın gelecekte hem eşitsizlik hem de güç sorununu ortaya çıkaracak ve Keynes'in ortaya attığı teknolojik işsizlik problemi çok ciddi bir şekilde hissedilecektir (Susskind, 2020: 3). Buna rağmen insanlık elde ettiği teknolojik ilerleme ve dijitalleşmeden geri dönmeyen yoluna devam edecektir. Ancak bu noktada devletlerin dijitalleşme ile birlikte yok olan işler ve artan işsizlik sorununa eğilmesi ve her vatandaşın belirli yaşam standartlarına sahip olması için uygun politikalar geliştirmesi gereklidir.

Dijitalleşme ve akıllı makinelerle gelen bir diğer tehlike, devasa miktarda üretilen büyük veri ve insanın özel hayatı da dahil her adımının izlenebilir olmasıdır. Örneğin Covid-19 salgınında Çin gibi ülkelerde hasta ve temaslıların etraftaki kişiler tarafından da izlenebilir olması salgının yayılmasında yavaşlatıcı bir etki yapmıştır. Ancak bu izlenebilirlik Avrupa'daki pek çok ülkede kişisel haklara tecavüz olarak algılanmış ve protesto edilmiştir. Schwab ve Malleret (2020: 68)'e göre bu konuda yapılacak bir şey yoktur, teknolojinin insanların izlenmesine olanak sağlaması artık geri dönüşü olmayan bir olgudur. Bireysel ve kolektif değerlerden ve özgürlüklerden ödün vermeden teknolojiyi kullanmak için herkes elinden geleni yapmalıdır.

3.2.2. Mikro Sıfırlama

Mikro sıfırlama üretim süreçlerinin sanayi ve iş dünyasında yaşanan değişikliklere adapte olma zorunluluğunu açıklamaktadır. Salgın sonrasında hala ayakta kalabilmiş olan işletmelerin eskiden iyi sonuç veren uygulamalar ile değişimin ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçları harmanlaması ve yeni normale hazırlanması gereklidir. Sektörden bağımsız olarak her işletme sahibinin uzaktan çalışma konusunda Covid-19 sonrası planını yapması gerekmektedir. Bu planlar arasında toplantıların hangi şekilde (yüzyüze veya çevrimiçi) devam edeceği, iş toplantıları için uçuş yapılıp yapılmayacağı, daha çevik karar vermek için süreçlerin nasıl dönüştürüleceği ve dijitalleşmenin nasıl hızlandırılacağı vardır (Schwab ve Malleret, 2020: 69).

Pandemi öncesinde dijital dönüşüm pek çok ülke ve firmanın ajandasına ve uzun vadeli planına girmişken (Nuroğlu ve Nuroğlu, 2018b: 1542), pandemi sırasında çok acil bir zorunluluk haline gelmiştir. Covid-19 salgını ticareti beklenenin üzerinde bir hızla dijitalleştirmiş ve e-ticarette üç yılda beklenen ilerleme 3 ayda kaydedilmiştir (E-Mercek, 2020, s. 17-36). 2020 yılında Türkiye e-ticaret pazarı 2019'a göre yüzde 43 büyümüştür (Yağcı, 2021).

Covid-19 salgını uzun ve kırılabilir tedarik zincirlerinin sorgulanmasına neden olmuş, küresel değer zincirlerinin maliyet artışı pahasına kısılması gerekmiştir. Tedarik zincirlerinin kısılması ve bölgeselleşmesi pandemi sonrası dönemin bir gerçeği olacaktır (Baltzan, 2020: 10). Çin'e bağımlı olan ve tedarikçi çeşitlendirmesine gitmeyen firmalar 2020 yılı başında Çin'deki kapanmalar

sonucunda zorluk yaşamış ve üretimi durdurmak zorunda kalmıştır (White, 2020). Bu sorunlar tüm ülkeleri tedarikçi konusunda çeşitlendirme yapmaya zorlamıştır.

Pandemiden en çok zarar gören gastronomi, eğlence, seyahat ve havayolları gibi sektörlerde yaşanan iflaslar bir domino etkisi yaratarak tedarikçiler, lojistik, çiftçiler ve bölge halkı gibi pek çok farklı grubu etkilemektedir. Bununla birlikte pandeminin ezber bozan bazı etkileri de olmuş, örneğin daha önce hem birkaç gün ve hem de çok para harcanan yurtdışı iş toplantıları zorunlu olarak çevrimiçi gerçekleştirilerek hem masraf hem de vakit anlamında tasarruf edilmiştir. Ancak pandemide öğrenilen bu yeni iş yapış tarzı uzun vadede devam ederse havalimanları, uçak üretimi ve hatta araba kiralama sektörlerinin dönüşmesi ve yeni şartlara uyum sağlayacak stratejiler geliştirmesi gerekecektir (Schwab ve Malleret, 2020: 78). Ayrıca pandemi sırasında insanların davranışlarında görülen değişikliklerin bazı sektörleri uzun vadede etkilemesi kaçınılmazdır. Örneğin insanlar salgın sırasında evde pek çok yiyeceği kendisi hazırlamıştır. Bu gibi alışkanlıkların pandemi sonrasında devam etmesi restoranları ve onların tedarik zincirlerini etkileyecektir.

Pek çok ülkenin salgında sınır kapılarını kapaması iç turizmi canlandırmış ve insanlar yurt dışına döviz akıtmaktansa daha ucuz bir şekilde kendi ülkelerinde tatil yapabileceğini görmüştür. Ayrıca, uluslararası akademik konferansların çevrimiçi yapılması katılımcılar için zaman ve paradan büyük oranda tasarruf sağlamıştır. Ancak bu yeni trend diğer yandan bu konferanslara dayalı olarak işesini kazanan pek çok sektörü olumsuz etkilemiştir.

4. Sanayi devrimi ile başlayan ve Covid-19 sürecinde ivme kazanan dijital dönüşüm en çok teknoloji şirketlerinin büyümesine neden olacaktır. Eğitim, sağlık, spor, bankacılık ve e-ticarette görülen hızlı dijital dönüşüm siber güvenlik sektörünün önemini de artıracaktır. Salgın sırasında çok hızlı büyüyen firmalar yeni trendlere anında uyum sağlayan hem mağaza hem de online satışta müşteri hizmetlerini en iyi yapan firmalar olmuştur. Bu bakımdan mikro sıfırlamada ana fikir şudur: yeni trendlere uyum sağlayan ve gerekli dönüşümü yapabilen firmalar için Covid-19 sonrasında gelecek vardır, ancak uyum sağlayamayanlar post-covid dünyasında ayakta kalamayacaktır.

Mikro sıfırlama iş dünyası ve sanayide her şeyin yeni baştan tasarlanması anlamına gelmemektedir. Mikro sıfırlama fikrine göre iş yapış şekilleri ve meydan okumaların farklı olduğu yeni dünyada değişen şartlara uyum becerisi kazanmak ayakta kalabilmenin şartıdır.

3.2.3. Bireysel Sıfırlama

Bireysel sıfırlama başlığı altında pandemi sürecinde insanların kendi kendine yetme, önceliklerini yeniden tanımlama, akıl sağlığına öncelik verme, değişen zaman algısı ve tüketim alışkanlıkları sonucunda insan olma kavramının yeniden tanımlanması ve insana buna uygun bir yol çizilmesi konusu tartışılmaktadır.

Covid-19 ortamı hayatımızda büyük değişiklikler yaratmıştır. Değişen davranışlar, iş yapış şekilleri ve tüketim alışkanlıkları sonucunda insanların pandemi öncesi hayatı sorgulaması ve yaşanan değişimin bir sıfırlama kadar büyük bir bireysel değişime neden olması mümkündür (Klaus ve Malleret, 2020: 85). İnsanın uzun vadeli planlarından ve hırslarından arınması, vazgeçilmez sandığı tüketim alışkanlıkları ve hayat tarzını aniden değiştirmesi ve hayatta olmanın kıymetini anlaması bireysel anlamda bir değişim penceresi açmıştır. Diğer yandan devletler insan hayatı ve ekonomik büyüme arasında karar vermek zorunda kalmış, insan hayatını ekonomiye tercih etmiş ve sonuç olarak 2020 yılında tüm dünyada büyüme oranları çok büyük bir düşüş yaşamıştır (Gökkoyun, 2021).

Sosyal bir varlık olan insanın pandemi sürecinde kısmen veya tamamen iş, okul ve sosyal ortamından uzak durmak zorunda kalması ve bu durumun ne kadar süreceği konusunda kimsenin bir fikri olmaması insanların akıl sağlığı üzerinde zorlayıcı bir etki yapmaktadır. Klaus ve Malleret (2020) akıl sağlığı konusunda pandemi öncesinde yaşanan problemlerin pandemide perçinlenerek artmasından bahseder ve pandemi sayesinde akıl sağlığı ile ilgili konuların toplum tarafından fark edildiğini savunur. Zaman algısı konusundaki sıfırlama zamana verilen değerlerin değişmesi ve zamanın mutluluğu artırma yolunda kullanılması olacaktır. Pandemilerin insanın yaratıcılığına katkıda bulunduğunu Isaac Newton, Shakespeare ve Puşkin örnekleriyle açıklayan Klaus ve Malleret (2020) Covid-19 sürecinde de dijital ve biyoteknolojik alanlarda yaratıcılıkta patlama yaşanacağını düşünürler.

Bireysel sıfırlama başlığı altında en çok dikkat çeken kısım insanların tüketim alışkanlıklarının değişmesi sonucunda minimalist bir tüketim tarzının önerilmesidir. Şimdiye dek bireye tüketerek mutlu olacağını empoze eden sistemin bir kurumu olan Dünya Ekonomik Forumu, Covid-19 sürecinde gereğinden fazla tüketimin insanı mutlu etmeyeceğini hem insana hem de gezegene zarar vereceğini söyleyerek kendi geçmişi ile çelişmektedir.

3.3. Büyük Sıfırlamada 4. Sanayi Devriminin Rolü

Büyük Sıfırlamanın ana bileşenlerinden birisi Endüstri 4.0'ın imkanlarından faydalanmaktır. Klaus Schwab 2017 yılında Dördüncü Sanayi Devrimi, 2020 yılında Büyük Sıfırlama ve akabinde de Paydaş kapitalizmi (2021) konusunda kitap yazmış ve bu konuları birbirini tamamlayacak şekilde sunmuştur. Büyük sıfırlama fikrinin dijital dönüşüm ile harmanlanmış olması ve büyük teknoloji şirketleri tarafından destekleniyor olması akıllara George Orwell'in 1984 romanını getirmektedir (Bal, 2020). Covid-19 ortamı insanın hayati sebeplerle sürekli izlenmesine meşruiyet kazandırmış, bu durum Çin gibi otoriter rejimlerde anında kabul görmüş ve küresel elitler tarafından da övülerek destek bulmuştur.

Endüstri 4.0 ile ürünler ve makinelerin birbiri ile ve insanlarla iletişime geçmesi planlanmaktadır. Buna ek olarak sistemler sahip olacakları yapay zekâ sayesinde birçok konuda kendi başlarına karar verebileceklerdir. Bu tasarımla ilk etapta planlanan, başta üretim olmak üzere yaşamın birçok alanında hataları

minimumuna indirmek ve kaynakları etkin kullanarak daha verimli süreçler elde etmektir. Ayrıca insanların bireysel taleplerini üretime anında yansıtmak da Endüstri 4.0 ile mümkün olacaktır.

Üretim süreçlerinde meydana gelecek dijital dönüşüm şirketlerdeki işleyiş başta olmak üzere ekonomik, bireysel, toplumsal, ulusal ve küresel değişiklikleri beraberinde getirecektir. Schwab (2017) bu değişikliklerin itici gücü olarak fiziksel, dijital ve biyolojik mega trendlerden bahseder. Değişikliklerin olumlu ve olumsuz yönlerini sıralayan Schwab, olumsuz etkilerden kaçınmak için ne yapılması gerektiği hakkında bilgi vermez. Çok fazla enformasyon yüklü olan bu çalışmada dünya ekonomisinin büyük bir kısmını elinde bulunduran elitler ve politika geliştiricilerin nasıl bir yol izlemesi gerektiğine dair net bir görüş ileri sürülmez.

Endüstri 4.0, Büyük Sıfırlama kapsamında iki ayrı alt başlık olan 4. Sanayi Devriminden Faydalanma ile Sosyal Sözleşmeler, Beceriler ve Meslekleri Yeniden Tanımlama altında incelenir. Dijital dönüşümle birlikte yaşanılacak köklü değişikliklerle birlikte bazı meslek kolları yok olacak ve pek çok yeni meslek ortaya çıkacaktır. Mevcut becerilerin işlevini yitirmesi ve birçok yeni beceriye ihtiyaç duyulması sonucunda işçi-işveren ilişkisinin yeniden tanımlanmasına ihtiyaç duyulacaktır.

Endüstri 4.0 hayatımızdaki birçok temel unsurun değişmesinde ve Büyük Sıfırlama olarak tabir edilen yeni dönemdeki hayat tasarımında baş aktörlerden birisi olacaktır. Gelişen teknoloji ve bu teknolojiye sahip ürünler marifetiyle gün geçtikçe yapay zekânın eline mahkûm olan birey, toplum ve ulusların karşılaşacağı olumsuz etkilere nasıl mâni olunacağı günümüzdeki güncel tartışmalardan biridir.

3.4. Büyük Sıfırlama ve Paydaş Kapitalizmine Yöneltilen Eleştiriler

Dünyada artan sorunlar ve eşitsizliklerin Covid-19 sürecinde zirve yaptığı ve bu sorunların sosyal patlamalara neden olacağı pek çok çevre tarafından dillendirilmektedir. 2021 yılı Şubat ayında António Guterres, Ursula von der Leyen, Emmanuel Macron, Angela Merkel, Charles Michel ve Macky Sall bazı uluslararası gazetelerde ortak bir deklarasyon yayınlarak "*Küresel Kurtarma için Çok Taraflı İşbirliği*" çağrısında bulundu (Macron vd., 2021). Bu deklarasyonda Covid-19 krizinin çok taraflılık ve hukukun üstünlüğüne dayalı bir uluslararası düzeni yeniden inşa etmek için bir fırsat olabileceği belirtilirken, Covid-19 krizinden çıkış için küreselleşmenin devam ettirilmesi, kurallara dayalı bir serbest ticaretin uygulanması, Dünya Ticaret Örgütü'nün güçlendirilmesi ve ekonomik iyileşme için uluslararası ticaretin potansiyelinin tamamen kullanılması gerektiğinin altı çizildi. Häring (2021)'e göre kurallara dayalı serbest ticaret zengin ülkelerin ve küresel şirketlerin kurallarına dayalı uluslararası ticaret anlamına gelmektedir.

Covid-19 öncesinde de görülen bu sorunların küresel liderler ve Dünya Ekonomik Forumu gibi gündem yaratan bir kurum tarafından dile getirilmesi ve büyük şirketler tarafından desteklenmesi, '*zaten beklenen ve gerçekleşmekte olan değişimi yönlendirmeye çalışmak*' olarak yorumlanmaktadır. Küresel elitler

bugüne kadar uygulanan yanlış politikalarından zarar gören kesimler ile benzer endişeler taşıyor gibi görünerek yeni tasarladıkları sistemde tekrar başrolde olmaya çalışmaktadır. Håring (2020) büyük sıfırlamayı bir 'reform önleme projesi' olarak yorumlamaktadır.

Büyük Sıfırlama yaklaşımına getirilen diğer büyük eleştiri ise bu sıfırlamanın dijital dönüşüm ile birlikte planlanması, güçlü ve akıllı devlet kanalı ile insanın özel alanına daha çok girilmesi tehlikesidir. Handelszeitung (2020)'a göre büyük sıfırlama ve dijital dönüşüm bizleri 2030 yılında elitlerin koyunlarını koruyan çobanlar gibi kitleleri yönlendireceği bir dünyaya sürükleyecektir. Sıradan vatandaşlar yeni tasarlanan bu sistemde ve gittikçe akıllanan cihazların çevrelediği bir dünyada George Orwell'in 1984 romanındaki öznelerden birisi olacaktır.

Schwab ve Malleret (2020) bireysel sıfırlama konusunda minimalist tüketim ve Japonlaşma örneğinden hareketle insanın daha az tüketerek de mutlu olabileceğini belirtmektedir. Bugüne dek tüketerek büyümeyi savunan bir yaklaşımın Covid-19 sonrasında daha az tüketerek mutluluğun yakalanabileceğini, tüketirken çevrenin de düşünülmesi gerektiğini söylemesi ve sorumlu tüketim kavramına vurgu yapması inandırıcı olmaktan uzaktır. Tüketimin artışı sonucunda ekonomilerin büyüdüğünü savunan bir yaklaşım, tüketim alışkanlıklarını minimize eden insanlardan oluşan bir toplumda şirketlerin nasıl büyüyeceği konusuna bir açıklık kazandırmamaktadır.

Oriel (2020)'e göre büyük sıfırlama modası geçmiş olan küreselleşmenin 'zengin ve sosyalist Davos' sayesinde geri getirilme çabasıdır. Büyük Sıfırlama küreselciler tarafından tasarlanan ve sosyal adalet aktivizminin bedelini ödeyecek işçiler tarafından finanse edilecek yeni bir ekonomik düzendir. Ayrıca bu planda yeşil çevre, adalet ve herkesin eşit olduğu bir dünya kurma planları sayısal hedefler ile desteklenmemiştir, dolayısıyla büyük sıfırlama ölçülebilir değildir ve fayda-maliyet analizi de yapılmamıştır. Eğilmez (2021) salgın bahanesiyle ve son derece masum gerekçelerle ortaya atılan büyük sıfırlama fikrinin altında dünyanın gelişmiş ülkelerin egemenliği altında toplanması, elitlerle halk, zenginlerle fakirler, yönetenlerle yönetilenler arasındaki ayrımın derinleşmesi planının yattığına inanmaktadır.

Umbrello (2021:7)'ya göre büyük sıfırlamayı savunanlar günümüzde makro, mikro ve bireysel anlamda yaşanan sorunlar karşısında bir reçete sunmamakta, sadece kaçınılmaz olan büyük sıfırlamanın yönetilmesi gerektiği konusuna vurgu yapmaktadırlar. Tabiat Ana ile çok uyumlu ve daha eşitlikçi geleceğe giden yol bu nedenle belirsizdir. Büyük sıfırlamayı fayda maliyet analizi ile değerlendirmeyen Schwab ve Malleret (2020) eşitlik ve sürdürülebilirlik gibi kelimelerle görünüşte iyimser bir gelecek resmi çizerler. Bununla birlikte, büyük sıfırlamanın nasıl başarılabileceğine dair herhangi bir yol haritası sunmadan çok kapsamlı bir sosyo-politik-ekonomik dönüşümü savunurlar.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Covid-19 sürecinde neoklasik iktisadın minimum devlet prensibi yerini piyasalara daha çok müdahale eden bir devlete bırakmış ve bu devlet dijitalleşme

ile akıllı ve kontrol eden bir devlete dönüşmüştür. Büyük Sıfırlama dijital dönüşüm ile birlikte planlandığı için, devletlerin sonuçta teknokrat bir devlete dönüşme ihtimali de çok güçlüdür. Diğer yandan 2008 krizi ve ticaret savaşları ile birlikte küreselleşmeden geri adımlar atılması dünyadaki ülkeleri bölgeselleşmeye itmiştir. Pandemi sürecinde sınırların kapatılması ile birlikte tedarik zincirlerinde aksamalar yaşanmış ve bu da bölgeselleşme akımlarını güçlendirmiştir. Bu akımların artık tersine dönme ihtimali zor görünmektedir, bu nedenle küresel liderler özellikle küresel ticaretin ve sermaye akımlarının zarar görmemesi için çaba harcamaktadır.

Büyük Sıfırlama fikrini ortaya atanlar şimdiye kadar genel bir durum tespiti yaparak makro, mikro ve bireysel alanda yaşanan değişikliklerin büyük resmini ortaya koymuşlardır. Görüldüğü kadarıyla bu sıfırlama bir kapatıp açma veya yeniden başlatma değil, yaşanan köklü değişikliklerin tutumlarda, kurumlarda ve tüm işleyişte ortaya çıkaracağı değişimi anlama ve ona göre önlem alma uyarısıdır. Büyük Sıfırlama aynı zamanda kaçınılmaz olarak gelen bu değişimi yönetme çabasıdır. Henüz bir yol haritası açıklanmayan Büyük Sıfırlamanın nasıl gerçekleşeceği konusunda Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan 7 ana unsur ve 51 alt bileşenin yer aldığı dönüşüm haritası büyük anlamda yol göstericidir. Büyük Sıfırlama fikri 4. Sanayi devrimi ve yeşil mutabakat ile de örtüşmekte ve son yıllara damgasını vuran bu üç kavram birbirini tamamlayan unsurlar içermektedir.

Klaus Schwab tarafından 1971 yılında ortaya atılan, ancak Milton Friedman'ın hissedar kapitalizmi karşısında tutunamayan 'paydaş kapitalizmi' fikri de 2019 yılında tekrar tozlu raflardan alınmış ve büyük sıfırlamanın gerçekleşmesinde ana unsurlardan birisi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Her ne kadar büyük sıfırlama tasarımı adil, sürdürülebilir, kapsayıcı ve daha yeşil bir dünya önererek çok insani bir ambalaj içinde sunulsa da kötü olduğu iddia edilen mevcut sistemin yürütücülerinin yeni düzeni tasarlama girişimleri büyük sıfırlamanın iyi niyetine dair kaygıları artıran bir unsur olarak karşımızda durmaktadır.

Covid-19 salgını ve sonrasında yaşananlar kurumsal iktisatçıların piyasa ekonomisini eleştirdikleri ana noktaları gün yüzüne çıkarmış ve bu süreçte hükümet müdahalesi olmadan iktisadi hayattaki yetersizliklerle başa çıkılamamıştır. Zaten bozuk olan gelir dağılımı daha da adaletsiz hale gelmiş ve toplumlarda gelir dağılımı adaletini sağlamak için yapılması gereken reformlar acil durum sinyali vermeye başlamıştır. Tarihte çevre, sendikalar, çalışma koşullarının iyileşmesi, sözleşmeler ve işlem maliyetleri gibi kavramları iktisadi analize dahil ederek ana akım iktisada katkıda bulunan kurumsal iktisadın öğretileri bu kriz döneminde tekrar gündeme gelmiştir.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Bu araştırmanın hazırlanmasında herhangi bir dış destek alınmamıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı: Araştırmanın hazırlanmasında her bir araştırmacı eşit katkı oranına sahiptir.

Çatışma Beyanı: Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanımız bulunmamaktadır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı: Bu araştırmanın her aşamasında “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi”nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışmanın yazım sürecinde etik kurallarına uygun alıntı yapılmış ve kaynakça oluşturulmuştur. Çalışma intihal denetimine tabi tutulmuştur.

Kaynakça

- Alana, S. (2021). Millions of Americans Have Lost Jobs in the Pandemic—And Robots and AI Are Replacing Them Faster Than Ever. Retrieved from Time: <https://time.com/5876604/machines-jobs-coronavirus/>
- Albrechtsen, A.B. (2021). OECD Forum. Retrieved from Rethinking the Economy post-COVID: Time for a Revolutionary Reset: <https://www.oecd-forum.org/badges/1420-tackling-covid-19>
- Baltzan, B. (2021). Covid-19 and the End of Laissez-Faire Globalization. Retrieved from The Groundwork Collaborative: http://groundworkcollaborative.org/wp-content/uploads/2020/07/GWC2043_Globalization_2.pdf
- Bayramoğlu, S. (2011). *Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim*. Praksis, pp. 85-116.
- Bocutoğlu, E. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Ankara: Murathan Yayınevi.
- Çolak, Ö. F. (2018). *Ekonomide Masallar ve Gerçekler*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Derviş, K. (2007). Küreselleşme, Büyüme Ve Gelir Dağılımı. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 27, 1-9.
- Deutsche Welle. (2021). Opinion: Germany has lost its pandemic role model status. Retrieved from <https://www.dw.com/en/opinion-germany-has-lost-its-pandemic-role-model-status/a-56364826>
- Dünya Ekonomi Forumu. (2021). Measuring Stakeholder Capitalism Towards Common Metrics and Consistent Reporting of Sustainable Value Creation. Retrieved from World Economic Forum: http://www3.weforum.org/docs/WEF_IBC_Measuring_Stakeholder_Capitalism_Report_2020.pdf
- Dünya Ekonomik Forumu.(2021). Stratejik Zeka. Retrieved from The Great Reset: <https://intelligence.weforum.org/>
- Dünya Ekonomik Forumu. (2021). The Great Reset. Retrieved from <https://intelligence.weforum.org/>

- Eğilmez, M. (2021). Sıfırlanması Gereken Şey Hırslarımızdır. Kendime Yazılar. Retrieved from <https://www.mahfiegilmez.com/2021/02/snrlanmas-gereken-sey-hrslarmzdr.html>
- E-Mercek. (2021). Dijital Dönüşümün Liderleri. Retrieved from <https://www.dunya.com/e-mercek>
- European Commission. (2020). Europe's Moment: Repair and Prepare for the Next Generation. Retrieved from https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/europa_tokens:europa_interface_language/ip_20_940
- Friedman, M. (2002). *Capitalism and Freedom*. Chicago ve Londra: Fourtieth Anniversary Edition. Chicago Üniversitesi Yayınları.
- Gökkoyun, S. C. (2021). Anadolu Ajansı. Retrieved from Türkiye geçen yıl Covid-19 salgınına rağmen Çin ile birlikte en yüksek büyümeye imza atan ülke oldu: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-gecen-yil-kovid-19-salginina-ragmen-cin-ile-birlikte-en-yuksek-buyumeye-imza-atan-ulke-odu/2160534>
- Hallward-Driemeier, M., & Nayyar, G. (2017). Trouble in the Making? : The Future of Manufacturing-Led Development. Retrieved from World Bank: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/27946>
- Handelszeitung. (2021). The Great Reset: Wie das Wef ins Zentrum aller Verschwörungstheorien geriet. Retrieved from <https://www.handelszeitung.ch/politik/the-great-reset-wie-das-wef-ins-zentrum-aller-verschwörungstheorien-geriet>
- Jennifer, O. (2020). Davos 'Great Reset' plan has more holes than Swiss cheese. Retrieved from The Australian: <https://www.theaustralian.com.au/commentary/davos-great-reset-plan-has-more-holes-than-swiss-cheese/news-story/0e3ed36d047ec8aeb13c41c5f39a384d>
- Jordà, Ò., Singh, S. R., & M. Taylor, A. (2020). Longer-Run Economic Consequences of Pandemics. CEPR Discussion Paper No. DP14543. Retrieved from Federal Reserve Bank of San Francisco Working Paper.
- Macron, E., Merkel, A., Sall, M., Guterres, A., Michel, C., & von der Leyen, U. (2021). Multilateralism - Multilateral Cooperation for Global Recovery. Retrieved from Project Syndicate: <https://www.project-syndicate.org/commentary/multilateralism-for-the-masses-by-emmanuel-macron-et-al-2020-02?barrier=accesspaylog>
- Marta, R., & Pewitt, J. (2021). A changing world of work: implications for the social contract. Retrieved from United Nations Department of Economic and Social Affairs, Policy Brief, No. 94: <https://www.un.org/development/desa/dpad/publication/un-des-a-policy-brief-94-a-changing-world-of-work-implications-for-the-social-contract/>

- Maurizio, B., Dávalos, M. E., Peragine, V., & Sundaram, R. (2021). Toward A New Social Contract Taking On Distributional Tensions in Europe and Central Asia. Retrieved from World Bank: <http://hdl.handle.net/10986/30393>
- Mazzucato, M. (2020). It's 2023. Here's How We Fixed the Global Economy. Retrieved from Time: <https://time.com/5900739/fix-economy-by-2023/>
- Norbert, H. (2021). Corona as opportunity for a restart: "Multilateralism for the masses" by Merkel, Macron, von der Leyen and Guterres. Retrieved from <https://norberthaering.de/en/power-control/merkel-macron-leyen-guterres/>
- Norbert, H. (2021). The World Economic Forum is planning the "Great Reset" to prevent it from happening. Retrieved from <https://norberthaering.de/en/power-control/great-reset-en/>
- Nuroğlu, E. (2021). Yeşil Mutabakat Küresel Ekonomide Dengeleri Nasıl Değiştirecek? Retrieved from Anadolu Ajansı Analiz: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yesil-mutabakat-kuresel-ekonomide-dengeleri-nasil-degistirecek/2186244>
- Nuroğlu, E., & Nuroğlu, H. H. (2018a). Endüstri 4.0'ı Türkiye'nin Dış Ticareti İçin Bir Fırsat Penceresine Dönüştürmek. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16, Özel Sayı, 329-346.
- Nuroğlu, E., & Nuroğlu, H. H. (2018b). Türkiye Ve Almanya'nın Sanayide Dijital Dönüşümü: Yol Haritaları Ve Şirketlerin Karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23, Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayısı, 1537-1560.
- OECD. (2020). Building a coherent response for a sustainable post-COVID-19 recovery, OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19). Paris: OECD Publishing.
- Orwell, G. (1949). *1984*. (Bal Mustafa, Çev). İstanbul: Everest Yayınları.
- Reimer, F. (2021). Klinikum Landau-SÜW: Leitung kritisiert Pandemie-Management. Retrieved from Die Rheinpfalz: https://www.rheinpfalz.de/lokal/landau_artikel,-klinikum-landau-s%C3%BCw-leitung-kritisier-pandemie-management-_arid,5176137.html?reduced=true
- Schwab, K. (2017). *Dördüncü Sanayi Devrimi*. İstanbul: Optimist Yayınevi.
- Schwab, K. (2020). Vision of a post-COVID World, and How the Economy can Work with Nature. Retrieved from The Great Reset podcast: <https://www.weforum.org/agenda/2020/07/klaus-schwab-nature-jobsgreat-reset-podcast>
- Schwab, K. (2020a). A Better Economy Is Possible. But We Need to Reimagine Capitalism to Do It. Retrieved from Time: <https://time.com/collection/great-reset/5900748/klaus-schwab-capitalism/>

- Schwab, K. (2020b). Now is the time for a 'great reset'. Retrieved from World Economic Forum: https://www.weforum.org/agenda/2020/06/now-is-the-time-for-a-great-reset/?utm_source=sfmc%26utm_medium=email%26utm_campaign=2721639_Agenda_weekly-5June2020%26utm_term=%26emailType=Newsletter
- Schwab, K., & Kroos, H. (1971). *Modern Company Management in Mechanical Engineering*. Frankfurt/Main-Niederrad: Verein Deutscher Maschinenbau-Anstalten.
- Schwab, K., & Thierry, M. (2020). *Covid-19: The Great Reset*. Forum Publishing.
- Schwab, K., & Vanham, P. (2021). *Stakeholder Capitalism: : A Global Economy that Works for Progress, People and Planet*. Wiley.
- Soyyigit, S., & Eren, E. (2021). Covid-19 Kapsamında Piyasa ve Devlet İlişkinde İlişkin Bir Değerlendirme: Yükselen Devlet Kapitalizmi mi? *International Conference on Economics*. Türkiye Ekonomi Kurumu.
- Susskind, D. (2020). *A World Without Work: Technology, Automation and How We Should Respond*. New York: Metropolitan Books.
- Ulagay, O. (2021). Korona'dan paydaşlar kapitalizmine. Retrieved from Dünya Gazetesi: <https://www.dunya.com/kose-yazisi/koronadan-paydaslar-kapitalizmine/608576>
- Umbrella, S. (2021). Should We Reset? A Review of Klaus Schwab and Thierry Malleret's 'COVID 19: The Great Reset'. Retrieved from Journal of Value Inquiry: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10790-021-09794-1#citeas>
- Velazquez, A. (2020). Klaus Schwab - Humans are the "Chimps of the Future". Retrieved from <https://laptrinhx.com/>: <https://laptrinhx.com/news/klaus-schwab-humans-are-the-chimps-of-the-future-DAXmBBw/>
- White, J. (2020). Global automaker supplies threatened by China coronavirus crisis. Retrieved from Automotive News Europe: <https://europe.autonews.com/automakers/global-automaker-supplies-threatened-china-coronavirus-crisis>
- Wistow, J. (2020). *Coronavirus: an opportunity to reassess the social contract*. Transforming Society. Bristol University Press.
- World Economic Forum. (2020). Klaus Schwab's vision of a post-COVID world, and how the economy can work with nature — The Great Reset podcast. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2020/07/klaus-schwab-nature-jobs-great-reset-podcast/>
- Yağcı, S. (2021). 55 yaş üstü nüfus e-ticaret alışkanlığında Z kuşağına yetişti. Retrieved from Dünya Gazetesi: <https://www.dunya.com/yapi-kredi-ile-e-ticaret/55-yas-ustu-nufus-e-ticaret-aliskanliginda-z-kusagina-yetisti-haberi-613091>